

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

A N D R É G I D E

Pivnițele Vaticanului

Traducere din limba franceză și note de
MIOARA IZVERNA

ANDRÉ GIDE
Les Caves du Vatican
 © Éditions Gallimard, 1914

Traducere din limba franceză
 MIOARA IZVERNA

Copyright © 2016
 RAO Distribuție
 pentru versiunea în limba română

Ilustrația copertei
 GASPAR VAN WOTTEL
 Vedere a castelului Sant'Angelo și
 a Vaticanului dinspre Prati di Castello

2017

ISBN 978-606-8516-99-8

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GIDE, ANDRÉ

Pivnițele Vaticanului / André Gide ; trad. și note: Mioara
 Izverna. - București : RAO Distribuție, 2017

ISBN 978-606-8516-99-8

I. Izverna, Mioara (trad. ; note)

821.133.1

Cuprins

LUI JACQUES COPEAU7

Cartea întâi

ANTHIME ARMAND-DUBOIS9

Cartea a doua

JULIUS DE BARAGLIOUL47

Cartea a treia

AMÉDÉE FLEURISSE103

Cartea a patra

MIRIAPODUL143

Cartea a cincea

LAFCADIO210

LUI JACQUES COPEAU

Cuverville, 29 august 1913

Îmi face plăcere să-ți scriu numele pe prima filă a acestei cărți. Ea a fost întotdeauna a ta; cel puțin din ziua când a început să ia o formă. Cred că îți amintești de acea plimbare, în timpul căreia ți-am povestit-o; eram la Cuverville; vântul bătea cu furie și noi ne duceam la Étretat să vedem marea. Interesul tău pentru cele ce-ți povesteam m-a susținut mult, tot timpul cât am scris-o.

Plănuisem să scriu această carte încă mai demult. Mi-ai adus aminte că ți-am vorbit despre ea chiar din prima zi când ai venit să mă vezi la întoarcerea ta din călătoria în Danemarca.

Oare câți ani au trecut de atunci?

În aceste vremi de producție pripită și de zămislini ratate, îmi dau seama că va fi greu să conving lumea că am purtat această carte atâta vreme în minte, înainte de a mă strădui să o nasc.

De ce îmi intitulez această carte Sotie? De ce le-am spus celor trei de dinainte Povestiri? Pentru a arăta clar că ele nu sunt chiar niște romane.

De altfel, nu mă prea interesează dacă sunt luate drept romane, cu condiția să nu fiu acuzat că m-am abătut de la regulile „genului“ și că, de exemplu, le lipsește dezordinea și confuzia.

Povestiri, soties... cred că, până acum, n-am scris decât cărți ironice (sau critice, dacă preferi), dintre care ultima este cea de față.

Cred că lipsurile operelor de astăzi vin din faptul că ele se nasc înainte de termen și că artistul nu-și mai acordă timpul de a le purta în sine. Dar ferească-mă Apollo să fac procesul epocii mele! Nu-mi place să o fac pe nemulțumitul. Cele spuse aici sunt menite doar să-i avertizeze pe cei care ar pretinde că descoperă în Pivnițele Vaticanului o retractare, o palinodie, ceva ce-i ajută să traseze curba carierei mele, arătându-i evoluția...

Nu mă mai interesează decât meseria mea și nu aspir decât la a fi un bun artisan.

CARTEA ÎNTÂI

ANTHIME ARMAND-DUBOIS

Eu unul am ales. Am optat pentru ateismul social. Exprim acest ateism de vreo cincisprezece ani, într-o serie de lucrări...

Georges PALANTE,

Cronică filosofică

din *Mercure de France* (dec. 1912)

I

În anul 1890, sub pontificatul lui Leon al XIII-lea, renumele doctorului X..., specialist în boli reumatice, îl aduse pe francmasonul Anthime Armand-Dubois la Roma.

– Te duci la Roma să-ți îngrijești trupul! exclama Julius de Baraglioul, cumnatul lui. Acolo o să-ți dai seama că sufletul îți este mult mai bolnav decât trupul! Iar Armand-Dubois răspundea, pe un ton de compătimire exagerată:

– Bietul meu prieten, privește-mi umerii.

Blajinul Baraglioul își ridica privirea, fără să vrea, spre umerii cumnatului său; se cutremurau ca scuturați de un răs adânc, de nestăpânit; și, într-adevăr, te cuprindea mila văzând acel trup mare, pe jumătate paralizat, folosindu-și ultimele puteri în chipul acesta grotesc. Era limpede că fiecare rămânea neclintit pe poziția lui și că elocința lui Baraglioul nu putea să schimbe nimic. Dar, cine știe, poate că timpul... povața tainică a locurilor sfinte... Profund descurajat, Julius mai spunea doar atât:

– Anthime, starea ta mă îngrijorează (umerii își încetau dintr-odată dansul, căci Anthime își iubea mult cumnatul). Poate că peste trei ani, în timpul jubileului, când voi veni la voi, vei fi mai bine!

Véronique, în schimb, își întovărășea soțul într-o stare sufletească cu totul diferită: fiind credincioasă, ca și sora ei Marguerite și ca și Julius, acea îndelungată sedere la Roma însemna împlinirea uneia dintre marile ei dorințe; Véronique își umplea viața monotonă și plină de dezamăgiri cu tot felul de mărunte practici religioase și, neputând avea copii, se consacra într-unul din aceste idealuri. Dar, din nefericire, nu nutrea mare speranță că-l va aduce pe Anthime pe calea credinței. Știa încă de mult timp câtă încăpățănare se ascunde sub fruntea aceea înaltă. Abatele Flons o avertizase:

– Opiniile intransigente, îi spusese el, sunt și cele mai rele. Nu mai spera decât într-un miracol.

Încetase să mai sufere. Încă din primele zile ale instalării lor la Roma, fiecare din cei doi soți își

organizase existența în felul său: Véronique își consacra timpul treburilor gospodărești și rugăciunilor, Anthime cercetărilor sale științifice. Trăiau astfel, unul lângă celălalt, suportându-se reciproc și întorcându-și spatele. Așa se face că între cei doi soți domnea un fel de înțelegere și că asupra lor plana un fel de fericire, fiecare din ei găsind în sprijinirea celuilalt prilejul de a-și folosi cu discreție virtuțile.

Locuința pe care o închiriaseră prin intermediul unei agenții avea, așa cum se întâmplă în cazul celor mai multe locuințe italienești, pe lângă unele calități neașteptate, și mari cusururi. Întinzându-se pe tot etajul întâi din palatul Forgetti, via Lucina, avea o terasă frumoasă unde Véronique își puse în minte, de cum o văzu, să cultive aspidistre, plante cărora le mergea atât de rău în apartamentele din Paris; dar, ca să ajungă pe terasă, era obligată să treacă prin orangerie, unde Anthime își instalase laboratorul; acesta hotărâse că prin laboratorul lui se putea trece doar la anumite ore din zi.

Fără să facă zgomot, Véronique împingea ușa și se strecura discret prin încăpere, cu ochii în pământ, precum un călugăr ce trece prin fața unor obscene graffiti, căci nu-i plăcea să vadă cum, în fundul camerei, revărsându-se dintr-un fotoliu de care era sprijinită o cârjă, uriașa spinare a lui Anthime stătea încovoiată deasupra cine știe cărui lucru necurat. La rândul lui, Anthime se făcea că nu o aude. Dar de îndată ce ieșea din cameră, se ridica greoi din fotoliu,

se târa spre ușă și, plin de țâfnă, cu buzele strânse, împingea zăvorul cu o mișcare autoritară a degetului arătător.

Apoi, la scurt timp, venea clipa când pe cealaltă ușă intra Beppo, să-i ia comisioanele.

Anthime îl remarcase pe Beppo – un băietan de vreo doisprezece-treisprezece ani, zdrențăros, fără părinți și fără adăpost – la câteva zile după sosirea sa la Roma. Așezat în fața clădirii unde cei doi soți descinseseră la început, pe via Bocca di Leone, Beppo atrăgea atenția trecătorilor, arătându-le o lăcustă pitiță sub un smoc de verdeață într-o mică legătură de stof. Anthime îi dăduse pe insectă șase bănuți, și apoi, cu puținele cuvinte italienești pe care le știa, îi explicase copilului că, în locuința unde avea să se instaleze a doua zi, pe via Lucina, va avea nevoie, curând, de câțiva șobolani și că orice viețuitoare ce se târăște, înoată, umblă pe pământ sau zboară îi folosește pentru documentare. Lucra pe ființe vii.

Beppo era foarte iscusit în asemenea treburile și i-ar fi putut aduce chiar și vulturul sau lupoaica de pe Capitoliu. Această meserie îi convenea, căci se potrivea de minune cu plăcerea lui de-a umbla după șterpeleală. Anthime îi dădea zece bănuți pe zi; Beppo ajuta și la treburile casei. La început, Véronique îl privea cu antipatie; dar din clipa când observă că se închină când trece prin fața Madonei așezate în colțul dinspre nord al casei, îi trecu cu vederea înfățișarea zdrențăroasă și îi îngădui să ducă în bucătărie apa,

cărbunele, lemnele și curpenii de foc, ba chiar, marțea și vinerea, când Caroline, servitoarea pe care o aduseseră cu ei de la Paris, era prea ocupată cu gospodăria, Beppo o însoțea pe Véronique la piață și îi ducea coșul.

Beppo nu o iubea pe Véronique; dar se îndrăgostise de savant care, curând, renunță să mai coboare, cu greu, în curte, ca să-și ia în primire victimele, și îi îngădui băiatului să urce în laboratorul lui. Aici se ajungea prin terasă, urcând pe o scară ascunsă, ce o lega de curte. În ursuza-i singurătate, inima lui Anthime bătea parcă mai tare când auzea zgomotul ușor, făcut de picioarele goale ale băiatului pe dale; nu lăsa să se vadă nimic din toate astea; nu exista lucru care să-l poată tulbura în munca sa.

Băiatul nu bătea în geamul de la ușă, ci îl zgâria cu unghia și, cum Anthime continua să stea aplecat peste masa de lucru fără să răspundă, făcea patru pași înainte și rostea, cu vocea-i de copil, un: „Permesso?“, care însenina încăperea. După voce, Beppo părea un inger; de fapt era un ajutor de călău. Oare ce nouă victimă mai aducea în traista pe care o pune pe masa de tortură? Prea absorbit adeseori de munca sa, Anthime nu deschidea traista imediat, ci doar arunca spre ea o privire rapidă; dacă pâzna tremura, era bine; pentru acest Moloch era bună orice viețuitoare: șobolan, șoarece, pasăre, broască. Uneori Beppo nu aducea nimic; intra totuși în cameră: știa că Armand-Dubois îl așteaptă, chiar dacă venea cu mâinile goale; și, în timp ce copilul, fără să facă nici cel mai mic

zgomot, stătea aplecat, alături de el, și urmărea cruda experiență, savantul gusta vanitoasa plăcere de fals zeu, simțind cum privirea uimită a puștiului se oprește rând pe rând, plină de spaimă, asupra animalului și plină de admirație asupra lui însuși.

Înainte de a experimenta pe om, Anthime Armand-Dubois pretindea că reduce la „tropisme” orice activitate a animalelor pe care le cerceta. Tropisme! Nu se inventase bine cuvântul, și iată că mulți îl foloseau; nenumărați psihologi nu mai vorbeau decât despre *tropisme*. Tropisme! Ce lumină neașteptată emanau aceste silabe! Era limpede că organismul ceda unor excitații asemănătoare celor ce fac ca floarea-soarelui să se întoarcă spre soare (ceea ce se poate explica ușor prin câteva legi simple de fizică și de termochimie). Cosmosul dobânda, în sfârșit, o blândețe încurajatoare. Până și în cele mai neprevăzute mișcări ale ființei se putea recunoaște o desăvârșită supunere față de agentul excitant.

Pentru a-și atinge scopul, adică pentru a obține de la animalul învins mărturia simplității sale, Anthime Armand-Dubois inventase un sistem complicat de cutii cu pereții colorați și cu forme diferite, prevăzute cu trape, labirinturi și tot felul de despărțituri ce conțineau unele hrană, altele nimic și altele praf de strănutat: erau niște instrumente diabolice care, nu după mult timp, s-au bucurat de mare trecere în Germania și, sub denumirea de *Vexierkasten*, au ajutat noua școală psihofiziologică să facă încă un pas spre necredință. Și, ca să acționeze în mod distinct asupra unui anumit

simț al animalelor sau asupra unei anumite părți a creierului, unora le scotea ochii, altora le distrugea auzul, iar pe altele le castra și le jupuia de piele; sau le scotea creierul ori vreun alt organ socotit indispensabil, dar de care animalul – pentru ca Anthime să-și poată face experiența – se putea lipsi.

Comunicarea sa asupra „reflexelor condiționate” revoluționase Universitatea din Uppsala; stârnise discuții violente, la care participaseră cei mai mari savanți străini. Dar în mintea lui Anthime se nășteau noi întrebări; lăsându-și colegii de breaslă să cârtească, își conducea cercetările pe alte căi, vrând să pătrundă și mai adânc în tainele lui Dumnezeu.

Nu-i era de ajuns să admită grosso modo că orice activitate înseamnă o uzură și că animalul, prin însuși exercițiul mușchilor sau al simțurilor, cheltuia ceva.

De fiecare dată el se întreba: cât? Bietul animal încerca să recupereze ce pierduse; dar Anthime, în loc să-l hrănească, îl cântărea.

Aportul de noi elemente ar fi complicat prea mult experiența: zilnic, șase șobolani nemâncați și legați fedeleș câte doi erau puși pe cântar: doi orbi, doi chiori și doi văzători; vederea acestora din urmă era solicitată întruna de un mic aparat mecanic.

Armand-Dubois urmărea să vadă care era raportul dintre pierderile pe care le sufereau aceste animale după cinci zile de nemânca.

În fiecare zi, la prânz, savantul adăuga în mici tablouri ad-hoc noi cifre triumfătoare.